

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СРСР ТА СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті розглядаються деякі історичні аспекти підготовки кадрів для сфери туризму в СРСР. Дається загальна характеристика сучасного стану підготовки туристичних кадрів в Україні.

Ключові слова: туризм, туристична індустрія, туристичні кадри, сервіс, туристська спеціалізація.

В статье освещаются некоторые исторические аспекты подготовки туристских кадров в СССР. Дается общая характеристика современного состояния подготовки туристских кадров в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристская индустрия, туристские кадры, сервис, туристские специализации.

Reviewed is history of personnel training for tourism industry in higher educational institutions of USSR, the general description of its today's state being included in Ukraine. / Institute of International Relations National Aviation University.

Key words: tourism, tourism industry, personnel for tourism., service, tourism specialties.

Постановка проблеми. Недостатня ефективність діяльності туристичних організацій та підприємств, а також підприємств суміжних галузей інфраструктури українського туризму у деякій мірі пояснюється майже відсутністю вітчизняної наукової та методологічної школи в туризмі, в тому числі в галузі підготовки висококваліфікованих кадрів. Використання досвіду підготовки кадрів для сфери туризму за радянських часів в деякій мірі може бути корисним в осмисленні проблем підготовки кадрів на сучасному етапі незалежної України, тому що одні вищі навчальні заклади „загубили” традиції, інші – не починали їх освоювати. Враховуючи загальнонаціональне значення розвитку туристичної галузі, підвищену увагу до проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, актуальним питанням постає аналіз підготовки кадрів для сфери туризму.

Наукові джерела та публікації з теми даної статті охоплюють праці таких зарубіжних науковців як Зоріна І.В Кабушкіна М.І., Карпової Г.А., Квартального В.О., Устинова Ю.І. [3, 4, 5, 6, 13], так і українських дослідників зокрема Зінченка В.А., Костюкової О.М., Лук'янової Л.Г., Уварової Г.Ш., Федорченка В.К., Цехмістрової Г.С. [2, 10, 7, 12, 14, 1 відповідно] та ін.

Мета статті. Здійснити історичний екскурс щодо підготовки кадрів для сфери туризму з початку ХХ ст., за часів Радянського Союзу, окреслити проблеми підготовки кадрів для сфери туризму в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність туристичних ресурсів і створення сучасної туристичної інфраструктури є необхідною,

але не єдиною умовою розвитку туристичної дестинації. Одним із головних факторів конкурентоспроможності туристичної індустрії будь-якої дестинації є наявність високопрофесійних кадрів, здатних створювати туристичний продукт, який користується попитом, і забезпечити високий рівень сервісу.

Формування продуманої і логічно побудованої системи підготовки професійних туристичних кадрів є одним із основних завдань, виконання якого забезпечило б успіх українського ринку туризму та ефективно просування національного туристичного продукту.

Першим із відомих туристсько-навчальних заходів, який залишився у туристичному літопису СРСР, стали курси інструкторів гірського туризму, які були організовані Російським товариством туристів у червні 1929 р. на Кавказі. На курси було відібрано 15 осіб. Протягом місяця вони вивчали техніку просування по скалах та льодовиках, прийоми страхівки. Закінчилися курси проходженням групою низки перевалів та підкоренням деяких вершин, в тому числі Ельбрусу [9, с.12].

В першій половині 30-х років курси з навчання на громадських засадах кадрів техніці і тактиці туристичних походів почали регулярно працювати у всіх містах Радянського Союзу, де були створені окремі відділення Товариства пролетарського туризму.

Наступним етапом становлення підготовки туристичних кадрів стає введення туристичних дисциплін до програм вищих навчальних закладів. У середині 30-х років ряд вищих навчальних закладів Москви і Ленінграду, де спостерігається значний притік туристів з усієї країни, рішенням вчених рад вводять у навчальний процес факультативні заняття з туризму на географічному і етнографічному факультетах [5, с. 101].

Отже, до 2-ої світової війни у вищих навчальних закладах СРСР підготовки спеціалістів з туризму не здійснювалась. В туристських організаціях були зайняті в основному спортивні працівники, а також люди багатьох інших професій. В середині 50-х років „Туризм” ввели в навчальний план у якості обов'язкової дисципліни для всіх студентів факультетів фізичного виховання педагогічних інститутів.

На початку 60-х років прикладу педагогічних інститутів слідували інститути фізичної культури. Згідно програмі, студенти знайомились з теоретичною складовою туризму та брали участь у навчальному поході тривалістю до п'яти днів, після чого отримували право керувати походами вихідного дня з не категорійними, нескладними подорожами [13, с. 132].

В середині 60-х років в СРСР спостерігається значна активізація туристичної діяльності. До 1965 р. в усіх радянських республіках, у більшості автономних республіках були створені Ради по туризму і екскурсіям. В багатьох крупних містах були створені Бюро подорожей і екскурсій.

Для туристичної галузі, яка тільки починала формуватись, були необхідні кадри різних спеціальностей: організатори туризму, методисти туристсько-екскурсійної справи, інструктори з туризму і екскурсіводи,

економісти і бухгалтери, які б зналися на туристичній справі. Тільки одні інститути фізичної культури вже не могли забезпечити їхню підготовку, треба було розширювати коло вищих навчальних закладів, які здійснювали б навчання студентів різним професіям, що були необхідні для туризму. Тому з 1968 р. географічні факультети класичних університетів, в навчальні плани яких було введено спеціалізацію „Країнознавство, методика і організація туристсько-екскурсійної справи”, почали готувати спеціалістів для туризму [5, С.102]. До речі, за цією спеціальністю географічного факультету у першій половині 70-х років почали навчати студентів і у Київському Державному університеті ім. Т.Г. Шевченка.

Навчальні плани підготовки спеціалістів туристсько-екскурсійної справив у різних університетах відрізнялись співвідношенням дисциплін, краєзнавчого, рекреаційного, туристсько-екскурсійного змісту, що залежало від обраної вищим навчальним закладом концепції у підготовці фахівців для туризму.

За чверть століття, з другої половини 70-х років, туристські спеціалізації були введені в навчальні плани 16 спеціальностей: географії, природокористування, історії, музеєзнавства, фізичної культури, світової економіки, менеджменту організацій тощо. Найбільша кількість туристських спеціалізацій було затверджено на спеціальностях „Географія” (спеціалізації „Туризм та екскурсійна справа, екологічний туризм”, „Країнознавство і міжнародний туризм”, „Рекреаційна географія і країнознавство”, „Соціальна екологія і туризм”) та „Менеджмент організацій” (спеціалізації „Готельний і туристський бізнес”, „Менеджмент санаторно-курортної справи”, „Менеджмент гостинності”, „Екскурсійний менеджмент” та ін.).

Туризм за останні десятиліття за своїм змістом значно змінився, відзначається його потужна диверсифікація і трактується сьогодні як „тимчасовий виїзд (подорож) з постійного місця проживання з лікувально-оздоровчою, рекреаційною, пізнавальною, фізкультурно-спортивною, професійно-діловою, релігійною та іншою метою” [11, с. 315].

З’явилося таке поняття як „індустрія туризму”, яке трактується сьогодні як міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні турпродукту, здатного задовольнити специфічні потреби населення в проведенні дозвілля в подорожі шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [8, с.60].

Індустріалізація передбачає широке впровадження техніки і технологій в процес виробництва, постійне оновлення виробничих потужностей, комплексну механізацію виробничих процесів, їх уніфікацію та стандартизацію з метою підвищення ефективності праці, що вимагає високого рівня підготовки кадрів.

Отже, туризм у сучасній Україні перетворився у складний міжгалузевий комплекс. Він включає міжнародну складову, що значним чином змінює його функції. Неможливо уявити собі, що підготовку кадрів для туризму з його надзвичайно різноплановою діяльністю здійснювали б у будь-якій

групі вищих навчальних закладів тільки однієї навчально-наукової галузі знань.

Вищі навчальні заклади України, як основне джерело підготовки кадрів, щорічно випускають велику кількість фахівців за відповідними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. Однак рівень їхньої підготовки потребує значного покращення. На думку керівника одного із провідних туристичних підприємств України, вимальовується наступна картина: „Приходячи на практику деякі „вихованці” демонструють елементарне нерозуміння туристичної діяльності, незнання навіть азів туристичної абетки. Туристична галузь розвивається. Кадри потрібні. Є кому готувати. Як готувати не знаємо, або не вміємо. Або не хочемо знати і вміти” [2, с.32].

З іншого боку, на наш погляд:

- збільшується кількість випускників ВНЗ, які не можуть знайти роботу, а відтак зростає молодіжне безробіття;
- велика кількість випускників працює не за тим напрямом освіти, який він отримав, після закінчення ВНЗ;
- дуже мало випускників почали свій власний бізнес, створили нові робочі місця;
- більшість випускників не може реалізувати свій потенціал і побудувати кар'єру професійного зростання;
- розчарування молоді у власних силах призводить до різних проявів поведінки негативного характеру (алкоголізм, цинічне ставлення до оточуючих, погіршення стану здоров'я).

Таким чином, протиріччя між рівнем підготовки молодих фахівців у ВНЗ і вимогами ринку праці постійно збільшується і загострюється. На практиці досвід показує, що система вищої освіти не в змозі вирішити це протиріччя самотужки. Однією з головних причин, на наш погляд є те, що ВНЗ уявляють собою замкнену систему, окрему від реального бізнес-середовища і, тому, позбавляють себе необхідних джерел інформації, реальних соціально-економічних проблем. Державне замовлення на підготовку фахівців має переважно формальний характер. Систему підготовки кадрів для галузі туризму, на наш погляд, лихоманить і те, що в 2002 р. до Переліку напрямів і спеціальностей було введено окремий напрям підготовки „Туризм” за спеціальностями: „Туризм”, „Готельне господарство”, „Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах” за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр, а у 2006 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Перелік напрямів підготовки фахівців, за яким було роз'єднано підготовку фахівців для сфери туризму на дві галузі знань: напрям „Туризм” було віднесено до галузі знань „Культура”, а напрям „Готельно-ресторанна справа” – „Сфера обслуговування”, але останнім часом напрям підготовки „Туризм” віднесено також до галузі знань „Сфера обслуговування”.

Отже, актуальною залишається проблема створення галузевих стандартів щодо підготовки фахівців освітньо-професійних рівнів: бакалавр, спеціаліст, магістр напряму підготовки „Туризм”.

Висновки. Міжнародні спортивні змагання посідають важливе місце в туризмі. Виважений підхід до їх організації забезпечує високий авторитет країні на міжнародній арені, значні валютні надходження, а також сприяє розвитку всієї туристичної інфраструктури, покращує рівень обслуговування, що, без сумніву, і є завданнями Євро-2012 в Україні.

Відповідно до Київської міської програми підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу одним з пріоритетів є забезпечення високого рівня туристичної інфраструктури, в тому числі організація розміщення гостей міста, їхнє харчування та дозвілля.

Підготовка до проведення вказаних заходів включає:

- організацію розміщення осіб, які прибудуть до м. Києва під час проведення чемпіонату;
- підготовку закладів торгівлі, громадського харчування та побутового обслуговування;
- підготовку комунального господарства;
- рекламно-інформаційну діяльність.

Крім того, є невідкладна потреба у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації працівників з організації туризму, екскурсологів, гідів-перекладачів, супроводжувачів та волонтерів, особливо на етапі підготовки до проведення Євро 2012.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок про те, що для України важливим є розуміння того, що ключові параметри конкурентноздатності товарів, підприємств і галузей, в тому числі і туризму, формувалися у структурі внутрішніх і зовнішніх зв'язків ЄС – країни, яка на період розпаду перестала відповідати сучасним критеріям ринкової економіки. Потенціал ЄС, хоча і був досить значним, проте ефективність його реалізації була вкрай незадовільною. Все це примушує активно шукати нестандартні шляхи виходу з кризи, засоби формування посправжньому міжнародного конкурентноспроможної національної економіки, що позитивно позначиться на розвитку всіх галузей.

Подальший розвиток кадрового забезпечення туризму в Україні, на наш погляд, має здійснюватися відповідно до вимог процесу, який передбачає консолідацію зусиль наукової та освітянської громадськості з метою забезпечення конкурентноспроможності вищої освіти і науки, проведення реформ в системі вищої освіти – вимога часу. Все це обумовлює необхідність створення дієвого механізму та налагодження діяльності, спрямованої на професійну підготовку, професійну самореалізацію молодих кадрів, виховання управлінських лідерів, які б відповідали сучасним вимогам і були б здатними вирішувати соціально-економічні проблеми, які мають місце в Україні.

1. Діагностика якості професійної освіти: Матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції [„Туризм у XXI столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості”] (10-11 жовтня 2001р.Київський університет туризму, економіки і права) – К.: Вид-во „КУТЕП”, 2002. – 235 с.
2. Зінченко В.А. „Кадры решают всё”/ В.А. Зінченко //Туризм и курортное дело. – 2006. - №1. - С. 32.
3. Зорин И.В. Образование и карьера в туризме: учебное пособие. / И.В. Зорин – М.: Сов. Спорт, 2000. - 224 с.
4. Кабушкин Н.И. Менеджмент гостини и ресторанов. / Н.И. Кабушкин, Бондаренко Г.А. – Минск.: Новое знание, 2000. - 215 с.
5. Карпова. Г.А. Формирование квалификационного уровня в сфере туризма: Труды Академии Туризма / Г.А. Карпова – Санкт-Петербург: СПб., ТОО „ОЛБИС”, 1995. Вып. 1. - 160 с. .
6. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: учебное издание. / В.А. Квартальнов – М.: Финансы и статистика, 2003. -224 с.], Про роботу туристичних організацій та готелів м. Києва // Новости турбизнеса. – 2010. № 7-8. - С. 38-39.
7. Лук’янова Л.Г. Освіта в туризмі: навч.-метод. посіб. / Л.Г. Лук’янова.–К.: Вища шк., 2008.– 719 с.
8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг(геопросторові аспекти) / Любіцева О.О. – К.: Альтерпрес, 2002 – 436 с
9. Николаев О. Одни из первых: О В.Л. Семеновском. По личным воспоминаниям: [Побеждённые вершины: Сб. Сов. альпинизма] / О. Николаев. – М.: Физкультура и спорт, 1972. – С. 12-13.
10. Розвиток туризму в Україні. Проблеми і перспективи: [Зб. наук. праць] – К.: ІВЦ „Слов’янський діалог”, 1995. – 244 с. – (Федерація профспілок України, Український інститут туризму).
11. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А. Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. - К.: Видавничий дім „Слово”, 2005. – 372 с.
12. Удосконалення змісту та методів підготовки спеціалістів і магістрів для сфери туризму: Матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції [„Практика сучасного туризму: соціальна та економічна ефективність”] (Київ. 14 жовтня 2008р.) / Редкол. Федорченко В.К. (голова). – К.: КУТЕП, 2009. – 488 с.
13. Устинов Ю.И. Подготовка менеджеров для индустрии гостеприимства и туризм: тезисы докладов третьей Всероссийской научно-практической конференции [„Туризм: подготовка кадров, проблемы и перспективы развития” (Москва, 26-27 марта 2001) – М.: Типография МИУ - 180 с.
14. Федорченко В.К. Концепція підготовки працівників туристичної галузі / В.К. Федорченко // Освіта України. – 2004. - №30. 20 квітня 2004р.